

Tamás Amaryllis

Az idő jelöl meg bennünket

– Interjú Bíró Yvette-tel –

Mi volt gyerekként a legelső érzésed arról, hogy mi (lehet) a film? Tudós filmesztétaként hogyan emlékszel erre?

– Első emlékezetes filmélményem egy kis botrányhoz kapcsolódik, melyet sokszor emlegetett a családi krónika. Anyámmal az akkori Royal moziba mentünk, a Mesél a bécsi erdő című filmhez. Hat-hét éves lehettem. Az első képek idilli napsütötte tájat, lankás domboldalon legelésző bárányokat mutattak, a zene áradó hangjai alatt. Lenyűgözve figyeltem. Majd váltotta kép, és a szereplők bemutatásával fáradozott. Ám én hirtelen roppant csalódást éreztem, nyúzni kezdtem anyámat: mi lett a bárányokkal? – kérdeztem számonkérőn. – Hová lettek? Hiszen az előbb még ott futkároztak a réten.

Anyám csitítani próbált, mondván, nem ez a fontos, figyeljek arra, amit a vászon mutat. De én csak konokul tovább követeltem: Hol vannak a bárányok? Mi lett velük? Amit a képek ígértek, nem teljesítették. A bárányok nem jöttek vissza, és én sosem tudtam meg a történetüket, sorsukat, amiért izgultam. Sírni, majd bömbölni kezdtem, követelve a mese folytatását, anynyira, hogy anyám végül is kivezetett a moziból, mondván: ez a gyerek gügye, nem lehet vele moziba járni... Nem is vitt magával éveken át.

Hát így kezdődött a kalandom, ezzel a jelentős nem találkozással, melyet még évekig hurcoltam magammal. Úgy éreztem, mi tényleg nem értjük egymást, s csakugyan, a mozi nem vonzott sokáig, egyáltalán.

Kell-e mondanom, hogy ha ma visszagondolok erre a csacsi kalandra, úgy tűnik, nem is voltam annyira gügye. Talán igazam volt a követeléssel: ha elkezdünk valamit, azt illik tisztességesen végigmondani. Nem szép dolog pusztán játszani a néző izgatásával, csak úgy birizgálni az érzékeit, igazi élménynyújtás helyett. A film minden képe esemény, és a kép-esemény jelentésbeli értelme, feszültsége a kimért idő minden pillanatában jelenvaló kell legyen. A mese minden állomása egyformán fontos, különben az egész látványos építmény összeomlik. Hogyne haragudnánk az üresjáratokra, a hivalkodó hatásvadászatra.

Mikor, e hosszú pauza után, a filmmel való „kamasz-

szerelmem” fellobbant az Aranyláz, a Biciklitolvajok, a Csoda Milánóban és az Aranypolgár, majd később az Országúton láttán, azt hiszem, ezzel az egyszerű csodával találkoztam: itt végre az egymást követő képek, jelenetek mindegyike egyszerre volt ígéret és további hívás, sodrás és csábítás, melynek trükkje azonban nem volt visszaélés. Inkább ravasz teljesülés. Váratlan ajánlatok sora, melyeket még meglepőbb válaszok követtek.

– Mi az a „különös kíváncsi”, amiért a hetedik művészetről elmélkedsz? Miért kell, és hogyan szabad a filmről írni?

– Én ma is azt képzelem, amit talán először az induló Filmvilág első számaiban írdogáltam: a film varázsa, hogy a legköznapiabb életjelenségek érzékletességét reprodukálja, miközben ezerszeresen „bolondítja”, manipulálja anyagát. Világa halálosan ismerős, és mégis mesebelien és álomszerűen „más” – hogyne jelentene mindig megújuló kihívást ez a feloldhatatlan ellentmondás. Melyiket szeressem, mely oldalát értékeljem? – kell feltennünk a kérdést minden új, jó vállalkozás láttán: azt, ami benne „nyers”, vagy éppen fordítva, ami „főtt”, hiszen minden film más vegyületet, arányt valósít meg e végletekből. S ha mitológiája valóban profán, ahogy magamnak elneveztem, akkor a róla való írásnak is ehhez kell alkalmazkodnia. Legalábbis én így érzem otthon magam vele: felidézni sokoldalú érzékletességét, s ha lehet, követni gondolkodásának mágikus, sűrítő-kihagyásos természetét. A gondolkodás mindig értelmezés, a látott és átélt dolgok valamiféle elrendezése, szakadatlan újrendezése. Miért ne kellene éppen a film nyújtotta élményt „megdolgozni”, s jó fordító módjára új módon, más nyelven kifejezni. Innen a másik kedvelt paradoxonom: a filmekben a rendetlenség rendjét érdekes kitapintani, áradó zsúfoltsága okozta szabálytalan szerkezetét élvezni, és talán jobban hozzáférhetővé tenni.

– Husz év és több ezer kilométer távolságából hogyan idéződik fel benned Pilinszky, Huszárik, Bódy alakja?

Hogyan gondolsz „elhomályosuló sziluetttükre” ?

– Pilinszky, Huszárík, Bódy: három költő nevét említed, három „önemésztő, szikár” *poete maudit* emlékét. Sorsuk, törekenységük, persze, eltérő utakat rajzolt ki számukra, mégis mindegyik a „félbeszakadt dallamok, csapzott ünnepélyek... fényein túl”, egyszerre „siralmas töredék... gyönyörű egész”, részei a batyunak, amit határokon át hordozok. Pilinszkytól egyszer „jaj-szótárát” kaptam ajándékba. Végtelen variációkban sorolta, énekelte, deklamálta egy hosszú séta folyamán e suta panasz-szó ezernyi lehetséges értelmét, hangsúlyát. Jaj nekünk, konstatáltuk fanyaron, hogy éppen e jajban foglalható össze oly mindent átfogóan, legkifejezőbben az élethez való viszonyunk. ... Úgy hiszem, Huszárík, Bódy is besorolható volna e redukált nyelvhasználó „jajbeszélők” csoportjába. Mondhatnám, a sorsátkozta művész magyar változatai: végletességük, mellyel a „gazdátlan abszurditás gazdátlan terhét” magukra vették, elvéthetetlen hitelességet adott műveiknek. Játékos-komoly jaj-rokonaim költészetéhez fordulva, rájuk hagyatkozva, jó fogódzókra támaszkodhatom, segítenek érintkezni a világgal.

– *A Filmkultúra 65/73. című, 1991-ben válogatásodban megjelent kötet előszavában elmeséled a folyóirat alakulásának, tündöklésének és csendes „hajnali kivégzésének” történetét. Szólsz a Haraszi-perről, a megbélyegzett filozófusokról, Szelényi, Konrád eltanácsolásáról, a belügyminiszter leveléről, melyben veled is közölte, hogy „az országból való távozásod ellen semmiféle kifogást nem emel”. Ma a Filmkultúra hajdani titkos szerzői, Göncz Árpád, Vásárhelyi Miklós, Konrád György... az ország szellemi életének a hatalom által is vállalt irányítói. Milyen érzés volt elmenni, és visszajönni manapság?*

– Nemigen van mit hozzátennem ahhoz, amit ott „A Filmkultúra néhány boldog éve” címszó alatt elmondtam. S ha barátaim ma megbecsült tagjai a társadalomnak (hatalomnak), az a társadalomnak csak javára válhat. Hogy nekik maguknak is ugyanannyira, abban nem vagyok olyan biztos; tartok tőle, hogy a szerep talán nem mindig oly hálás, vagy nem mindig maradéktalanul.

Milyen volt elmenni? – kérdezed. Mit mondjak? Részegítő, kapunyitó, a sebesség szédületét feleltelenül élvező. Futó lettem, mondtam, mint a sakkfigura, melynek bár pályája kötött, a vége nyitott. Ha későn is, átélhettem a vándorévek kalandját. S mit jelent most olykor visszajönni? – Várakozásteli, kíváncsi kapcsolat

kereső, de látogató vagyok, nincs mit dramatizálni, az érkezés és a távozás nem megrázó. Nyilván sok mindent nem tudok, de azért valamennyire értek, hisz otthonos vagyok, ha nem tartozom is bele az élet köznapiságába. Mégis, minden roppant ismerős maradt. Ahogy mondani szoktuk: „minden másként van, és semmi sem változott”. A világban ma egyre inkább nem a hely, nem is az egyes személyek, hanem az idő számít: az idő jelöl meg bennünket, s a tisztesség megérzékenység azt kívánja, hogy erre a (ki)hívásra figyeljünk fogékonyan.

Pilinszky szerette Simone Weil idézni: tanuljunk meg meggyökerezni a gyökértelenségben – mondta, s ennél bölcsebb igazságot én sem tudok. A változásban élni, kultúrák között mozogni nem rossz dolog. Nem árt néha innen vagy onnan megvilágítva a dolgokat más-más fénytörésben látni. Örülök, ha van mit mondanom itt vagy ott, s ha akad, aki meghallgat, itt vagy ott.

– *Szarajevóból érkezéted Budapestre. Milyen célból jártál ott?*

– Szarajevóba „tanítónéniskedni” mentem. Fiala filmekkel eszmét cserélni, meséltetni őket, és gyakorolni, élményeiket filmre képzelni. Máshová is szívesen mentem, Rómába, Tel-Avivba vagy Istriába írakkal, rendezőkkel találkozni, vagy afrikai, arab kultúrák képviselőivel dialógusba keveredni. Most ez mégis drámaibb volt. Itt súlyos sérülések nyomaival kellett szembenézni, abból kimozdítanom őket, vagy éppen a lehető legegyszerűbb, legpontosabb szóra bírni képzeletüket. A kipróbált eljárások, módszerek helyett másként közelíteni: ösztönözni, vitázni, mégis nem egészen a megszokott módon. Remélem, e műhelymunka során magam is tanultam ott valamit, és jó volt velük együtt nemcsak hátranézni, hanem tervezni, előre figyelni is, a jövő lehetőségein gondolkozni.

– *Kinek írtál utoljára forgatókönyvet? Rendezel-e magad is?*

– Forgatókönyvet írni szeretek, de a rendezés nem az én mesterségem. Elég kigondolni, mit tud majd a mozgókép felidézni. Legutóbb Agnieszka Hollandnak írtam egy történetet, most pedig egy francia-portugál produkción dolgozom. Melyikből lesz előbb film, nem éppen tőlem függ, de ha lesz, nem lesz távol attól, amiről az elmúlt években méléztam, mégpedig olyan formában, ahogy az mindig is érdekelt. Játékos utazás, nem annyira a földrajzi tereken, mint inkább a képzelet idején át.

